

การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยจากโครงการ SML

นายเชษฐภูมิ วรรณไพศาล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2549

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

AN ANALYSIS OF DEMOCRATISATION PROCESS FROM SML PROJECT

Mr. Chetthapoom Wannapaisan

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Political Economy

Faculty of Economics

Chulalongkorn University

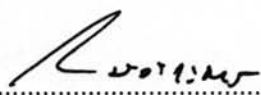
Academic Year 2006

Copyright of Chulalongkorn University

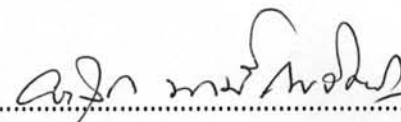
492279

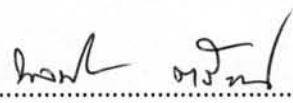
หัวข้อวิทยานิพนธ์ การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยจากโครงการ SML
โดย นายเชษฐภูมิ วรรณไพศาล
สาขาวิชา เศรษฐศาสตร์การเมือง
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.นวลน้อย ตวีรัตน์

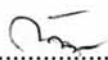
คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

.....คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.โสทธิธร มัลลิกะมาส)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.ผาสุก พงษ์ไพจิตร)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.นวลน้อย ตวีรัตน์)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.กนกศักดิ์ แก้วเทพ)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง)

เชษฐภูมิ วรรณไพศาล : การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยจากโครงการ SML.
AN ANALYSIS OF DEMOCRATISATION PROCESS FROM SML PROJECT. อ.ที่ปรึกษา :
รศ.ดร.นวลน้อย ตวีรัตน์, 193 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กระบวนการส่งเสริมและเรียนรู้ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และวิเคราะห์ผลการดำเนินงานของโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) โดยมีพื้นที่ศึกษา 2 หมู่บ้านในจังหวัดลำพูน ได้แก่ บ้านอุดมพัฒนา อำเภอลี้ และบ้านสันทราย อำเภอบ้านธิ

ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านบ้านอุดมพัฒนามีส่วนร่วมในกิจกรรมของหมู่บ้านมากกว่าบ้านสันทราย และยังสามารถร่วมกันแก้ปัญหาของหมู่บ้านได้อย่างประสบความสำเร็จ เพราะมีปัจจัยดังนี้

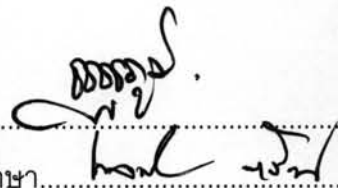
ประเด็นที่หนึ่ง บ้านอุดมพัฒนามีการจัดองค์กรแบบระบบหมวดบ้าน แต่ละหมวดบ้านมีผู้นำ และมีการระดมชาวบ้านมาประชุมโครงการต่าง ๆ ของหมู่บ้านสม่ำเสมอ ทำให้กระบวนการส่งเสริมและเรียนรู้ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมทำได้ง่ายกว่าบ้านสันทราย

ประเด็นที่สอง แรงงานบ้านอุดมพัฒนาเป็นแรงงานภาคเกษตรกรรมที่ประกอบอาชีพอยู่ในหมู่บ้าน ในขณะที่แรงงานบ้านสันทรายเป็นแรงงานภาคอุตสาหกรรมที่ออกไปประกอบอาชีพนอกหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านสองหมู่บ้านนี้มีความใส่ใจในกิจกรรมของหมู่บ้านในระดับต่างกัน

ประเด็นสุดท้าย บ้านอุดมพัฒนาไม่มีคนท้องถิ่นเป็นนักการเมืองระดับชาติ ในขณะที่บ้านสันทรายมีคนท้องถิ่นเป็นนักการเมืองระดับชาติ ดังนั้นการดำเนินโครงการ SML ของบ้านอุดมพัฒนาจึงค่อนข้างเป็นอิสระ ในขณะที่โครงการที่บ้านสันทรายเป็นการชี้แนะโดยนักการเมืองระดับชาติที่มีพื้นเพอยู่ในหมู่บ้าน และมีความสัมพันธ์กับกลุ่มผู้นำในหมู่บ้าน เมื่อประกอบกับการขาดประสบการณ์ด้านการรวมกลุ่มและการขาดความใส่ใจของชาวบ้าน กระบวนการส่งเสริมและเรียนรู้ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมจึงไม่ได้รับความใส่ใจ ผู้นำหมู่บ้านสันทรายเพียงดำเนินโครงการเพื่อใช้งบประมาณโครงการให้มีผลงานไปรายงานต่ออำเภอเท่านั้น

การศึกษานี้แสดงให้เห็นว่า การที่รัฐบาลจะส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยให้แก่ชาวบ้านไม่สามารถสำเร็จได้จากโครงการเพียงหนึ่งโครงการ รัฐบาลควรศึกษาสภาพปัญหาและศักยภาพของหมู่บ้านต่าง ๆ และจะต้องประเมินผลและปรับปรุงข้อบกพร่องเพื่อพัฒนาแนวทางการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยที่เหมาะสมต่อไป

สาขาวิชา.....เศรษฐศาสตร์การเมือง.....ลายมือชื่อนิสิต.....
ปีการศึกษา....2549.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

4785720029: MAJOR POLITICAL ECONOMY

KEY WORDS: SML / PARTICIPATORY DEMOCRACY / PUBLIC PARTICIPATION / POWER STRUCTURE / PRESSURE GROUPS

CHETTHAPOOM WANNAPAIAN: AN ANALYSIS OF DEMOCRATISATION PROCESS FROM SML PROJECT.

THESIS ADVISOR: ASSOC. PROF. NUALNOI TREERAT, Ph.D.,193 pp.

This study aims to analyse the participatory democracy process and the performance of the Village/Community's Potential Development project (SML project). The areas of study cover two villages of Lamphun Province: Ban Udom Pattana, Amphur Li and Ban San Sai, Amphur Ban Thi.

The result shows that the participatory democracy of Ban Udom Pattana is more successful than Ban San Sai because of the following reasons:

Firstly, administration of Ban Udom Pattana has been divided into several small zones. Each zone has the village head who always mobilizes villagers to participate in village activities. Therefore, the collaboration of villagers in Ban Udom Pattana is stronger and easier to launch the participatory democracy than in Ban San Sai.

Secondly, most villagers of Ban Udom Pattana are working in agricultural sector. Their places of work are based around the village area. In contrast, most villagers of Ban San Sai are working in industrial sector outside village. This makes Ban San Sai villagers pay few attentions to village activities comparing with villagers of Ban Udom Pattana.

Lastly, the decision process in choosing projects in Ban Udom Pattana is transparent and more self-governing because the working group is not previous leader group. On the other hand, the working group of Ban San Sai is led by the team of current village head. Furthermore, Ban San Sai is the hometown of a national representative who has strong connection with local leaders. With less participation of villagers, the objective of SML project about the creation of participatory democracy is ignored. The local leader team only implement project to spend money and to have a constructive report to give to the district office (Amphur).

This study shows that the participatory democratisation process is unable to be set up from one project. The government should pay more attention to analyse potential of the villagers, the difference of problems in each area and should have project evaluation process to improve and search for the most appropriate method to create the participatory democratisation in the future.

Field of Study.....Political Economy...Student's signature.....*Chetthapoom Wannapaian*

Academic year.....2006.....Advisor's signature.....*N. Treerat*

กิตติกรรมประกาศ

ขอกราบขอบพระคุณ คุณไพศาล และคุณทิววรรณ วรรณไพศาล พ่อและแม่ที่เปรียบเสมือนลมหายใจข้าพเจ้า รวมทั้งเป็นกำลังกายและกำลังใจให้ข้าพเจ้าได้ศึกษาและทำวิทยานิพนธ์นี้สำเร็จ และยังมียายนวล เทพวรรณ ผู้ที่ข้าพเจ้ารักและระลึกถึงคุณงามความดีของท่านอยู่เสมอ ขอขอบใจน้องสาวที่น่ารักของข้าพเจ้าทั้งสองคน คอย และภูพิงค์ ที่ห่วงใยและช่วยเหลือข้าพเจ้าเสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.นวลน้อย ตริรัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ข้าพเจ้าได้รับความกรุณาจากอาจารย์อย่างยิ่ง ในการติดตาม ตรวจสอบ แก้ไข และให้คำแนะนำ รวมถึงการปลูกฝังอุดมการณ์ทางความคิด และมาตรฐานการทำงานวิจัยที่สำคัญแก่ข้าพเจ้า และศาสตราจารย์ ดร.ผาสุก พงษ์ไพจิตร ที่ให้เกียรติเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้ให้แนวทางการทำวิจัย และวิธีการสร้างระบบความคิดที่ก่อให้เกิดงานคุณภาพ รวมทั้ง รองศาสตราจารย์ ดร.กนกศักดิ์ แก้วเทพ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง ที่ได้ให้แนวคิดทฤษฎีและถ่ายทอดประสบการณ์การทำงานวิจัยที่มีค่ายิ่ง ตลอดจนคณาจารย์เศรษฐศาสตร์การเมืองทุกท่าน ที่ผลงานของท่านเป็นแรงบันดาลใจให้ข้าพเจ้าได้เข้ามาศึกษา ที่สำคัญขอกราบขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มอบทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์ และให้โอกาสนำเสนอผลงานการศึกษาในครั้งนี้

ขอขอบคุณ "ไบเตย" เพื่อนที่อยู่เคียงข้างข้าพเจ้าเสมอมา เธอเป็นทั้งแรงกาย แรงใจ กำลังความคิด และคอยชี้แนะให้ข้าพเจ้าเดินทางในสิ่งที่ตั้งงามอยู่เสมอ เธอคือ "กัลยาณมิตร" ที่ดียิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณผู้ที่ให้โอกาสข้าพเจ้าทำวิทยานิพนธ์สำเร็จ ได้แก่ ชาวบ้านอุดมพัฒนา และชาวบ้านสันทรายทุกคน รวมถึงข้าราชการและเจ้าหน้าที่ ณ ที่ว่าการอำเภอสี และ บ้านธิ จังหวัดลำพูน ดร.เอนก เพิ่มวงศ์เสนีย์ ดร.โชติชัย เจริญงาม (AIT) และพี่แปด ที่ให้ความช่วยเหลือข้าพเจ้าที่ดียิ่ง พี่ดล พี่ปึก พี่เคน พี่หนึ่ง ลุงบุญเรือง ลุงสมชาย ป้าชล สำนักงาน ก.พ. พี่ม่อมป๊อก โดยเฉพาะพี่หยัที่ให้เวลาแก่ข้าพเจ้า และเพื่อนร่วมงานทุกคน รวมทั้ง ดร.จินตนา สุจจันท์ ดร.ศิวรักษ์ ศิวารมย์ ดร.ชรินทร์ มั่งคั่ง ม.เชียงใหม่ ที่ให้ความรู้และเสวนากันอยู่บ่อยครั้ง แม่แมว พี่จ้อย พี่เอ๋ และหมอดนุฐที่ตามไต่ความก้าวหน้าอยู่เสมอ ตลอดจน คุณบุรินทร์ รุ่งมณี กรรมการปกครอง เจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น สำนักงบประมาณ และสำนักงาน SML ที่ได้ให้ความช่วยเหลือด้านข้อมูลอย่างดียิ่ง

นอกจากนี้ ข้าพเจ้าขอขอบคุณพี่เก๋ ที่ให้ความช่วยเหลือตลอดการศึกษา เจ้าหน้าที่ห้องคอมพิวเตอร์ เศรษฐศาสตร์ หอสมุดกลาง ศูนย์เอกสารประเทศไทย ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์และคณะรัฐศาสตร์ พี่และเพื่อนเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาฯทุกคน และเพื่อนๆ มข. ที่สอบถามความเป็นไปของชีวิตอยู่เสมอ

ท้ายนี้ด้วยกุศลจิต ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณทุกท่าน ที่มีอาจกล่าวไว้ ณ ที่นี้ได้ทั้งหมด และหากแม้การศึกษาครั้งนี้ ก่อให้เกิดคุณงามความดีขึ้นมาบ้าง ข้าพเจ้าขอมอบคุณงามความดีทั้งหมดให้แก่ พ่อ แม่ และยาย ที่ให้ความสำคัญของการศึกษา และเป็นที่ยกย่องของข้าพเจ้า "สิบนิ้วไหว้สา"

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย.....	13
1.3 ขอบเขตและระยะเวลา.....	13
1.4 นิยามศัพท์.....	13
1.5 ระเบียบวิธีการวิจัย.....	14
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	15
1.7 โครงสร้างวิทยานิพนธ์.....	15
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และวรรณกรรมปริทัศน์.....	17
2.1 แนวคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของประชาชน.....	18
2.2 แนวคิดโครงสร้างอำนาจชุมชนและกลุ่มอิทธิพล.....	34
2.3 วรรณกรรมปริทัศน์ : ด้านประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของประชาชน.....	41
2.4 วรรณกรรมปริทัศน์ : ด้านโครงสร้างอำนาจชุมชนและกลุ่มอิทธิพล.....	48
บทที่ 3 แนวทางการดำเนินโครงการ SML และผลที่เกิดขึ้น.....	58
3.1 ที่มาของแนวคิดโครงการ SML.....	59
3.2 ที่มาและหลักการของโครงการ SML.....	65
3.3 แนวทางการดำเนินโครงการ SML.....	66
3.4 ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ SML ระหว่างปี 2547 – 2549.....	78

บทที่ 4 ผลกระทบจากการดำเนินโครงการ SML ในหมู่บ้านจังหวัดลำพูน	
กรณีศึกษา : บ้านอุดมพัฒนา เปรียบเทียบกับ บ้านสันทราย	87
4.1 บ้านอุดมพัฒนา หมู่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้.....	90
4.1.1 สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน.....	90
4.1.2 โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจก่อนการดำเนินโครงการ SML.....	95
4.1.3 โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจหลังการดำเนินโครงการ SML.....	102
4.1.4 กระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยจากโครงการ SML.....	112
4.1.5 ผลการดำเนินงานโครงการ SML	115
4.2 บ้านสันทราย หมู่ 5 ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ.....	118
4.2.1 สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน.....	118
4.2.2 โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจก่อนการดำเนินโครงการ SML.....	123
4.2.3 โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจหลังการดำเนินโครงการ SML.....	126
4.2.4 กระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยจากโครงการ SML	132
4.2.5 ผลการดำเนินงานโครงการ SML.....	134
4.3 ข้อค้นพบจากการศึกษา กรณีเปรียบเทียบบ้านอุดมพัฒนา กับบ้านสันทราย.....	139
4.3.1 ด้านกระบวนการส่งเสริมและเรียนรู้ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม.....	139
4.3.2 ด้านผลการดำเนินงานโครงการ SML.....	146
บทที่ 5 บทสรุป	149
5.1 ผลที่ได้จากการวิจัย.....	150
5.1.1 กระบวนการส่งเสริมและเรียนรู้ประชาธิปไตย	
แบบมีส่วนร่วมในบริบท SML.....	150
5.1.2 ผลการดำเนินงานของโครงการ SML.....	151
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	152
5.3 ข้อจำกัดการศึกษา.....	153
รายการอ้างอิง	154

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก. รายชื่อคณะกรรมการหมู่บ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน.....	167
ภาคผนวก ข. รายชื่อคณะกรรมการหมู่บ้านสันทราย หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน.....	171
ภาคผนวก ค. การให้น้ำหนักคะแนนและตัวอย่างแบบฟอร์ม โครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน (SML).....	174
ภาคผนวก ง. รายละเอียดกรอบงบประมาณและผลการจัดสรร โครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน (SML).....	177
ภาคผนวก จ. โครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน (SML) ที่หมู่บ้านและชุมชนเลือกดำเนินโครงการ ปีงบประมาณ 2548 – 2549.....	178
ภาคผนวก ฉ. คำสั่งที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาศักยภาพ ของหมู่บ้าน/ชุมชน (SML).....	181
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	193

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1.1 ขนาดของหมู่บ้าน/ชุมชนที่ได้รับการจัดสรรงบประมาณ ตามจำนวนประชากรที่มีชื่อในทะเบียนบ้าน.....	3
ตารางที่ 1.2 ขั้นตอนการพิจารณาโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน (SML).....	4
ตารางที่ 3.1 ขนาดของหมู่บ้านและชุมชนที่ได้รับการจัดสรรงบประมาณ ตามจำนวนประชากรที่มีชื่อในทะเบียนบ้าน.....	65
ตารางที่ 3.2 จำนวนและตำแหน่งคณะทำงาน SML ที่เป็นไปตามสัดส่วน จำนวนประชาชนในหมู่บ้านและชุมชน.....	68
ตารางที่ 3.3 ประเภทโครงการ SML นำร่องที่หมู่บ้านและชุมชนเลือกทำ.....	81
ตารางที่ 3.4 งบประมาณโครงการ SML ที่จัดสรรให้กับหมู่บ้านและชุมชน ทั่วประเทศ ปีงบประมาณ 2548.....	84
ตารางที่ 3.5 งบประมาณโครงการ SML ที่จัดสรรให้กับหมู่บ้านและชุมชน ทั่วประเทศ ปีงบประมาณ 2549.....	85
ตารางที่ 4.1 การกระจายตัวของประชากรบ้านอุดมพัฒนา.....	91
ตารางที่ 4.2 ระดับการศึกษาของประชากรบ้านอุดมพัฒนา.....	91
ตารางที่ 4.3 การออกมาใช้สิทธิ์เลือกตั้งครั้งล่าสุดของชาวบ้านอุดมพัฒนา.....	92
ตารางที่ 4.4 สภาพการครอบครองที่ดินของชาวบ้านอุดมพัฒนา.....	93
ตารางที่ 4.5 การประกอบอาชีพของชาวบ้านอุดมพัฒนา.....	94
ตารางที่ 4.6 คณะกรรมการฝ่ายต่างๆของบ้านอุดมพัฒนา.....	99
ตารางที่ 4.7 คณะทำงาน SML บ้านอุดมพัฒนา.....	107
ตารางที่ 4.8 เปรียบเทียบสมาชิกกลุ่มอำนาจเก่ากับสมาชิกกลุ่มอำนาจใหม่ ของบ้านอุดมพัฒนา.....	111
ตารางที่ 4.9 การกระจายตัวของประชากรบ้านสันทราย.....	119
ตารางที่ 4.10 ระดับการศึกษาของประชากรบ้านสันทราย.....	120
ตารางที่ 4.11 การออกมาใช้สิทธิ์เลือกตั้งครั้งล่าสุดของบ้านสันทราย.....	120

ตารางที่ 4.12 สภาพการครอบครองที่ดินของชาวบ้านสันทราย.....	121
ตารางที่ 4.13 การประกอบอาชีพของชาวบ้านสันทราย.....	123
ตารางที่ 4.14 คณะทำงาน SML บ้านสันทราย.....	127
ตารางที่ 4.15 เปรียบเทียบสมาชิกในกลุ่มของบ้านสันทราย.....	130
ตารางที่ 4.16 จำนวนโครงการในปีงบประมาณ 2548-2549.....	148

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ 3.1 แนวทางการดำเนินการพิเศษ 6 แนวทาง.....	70
แผนภูมิที่ 3.2 ระบบการดำเนินโครงการ SML ของหมู่บ้านและชุมชน	72
แผนภูมิที่ 4.1 โครงสร้างการแบ่งพื้นที่ปกครองบ้านอุดมพัฒนา.....	98
แผนภูมิที่ 4.2 โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจของบ้านอุดมพัฒนา.....	101
แผนภูมิที่ 4.3 โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจบ้านสันทราย.....	125